

Ustalenie brzmienia tekstu

Ustalenie zbioru tekstów

Czyli jak doszło do zebrania tych czy innych utworów?
Kto jest odpowiedzialny za zestaw końcowy?

Liczba słów w Torze wynosi 97,856.
Liczba liter w Torze wynosi 400,945.

Tekst paleohebrajski

Tekst źródłowy – przed czasów pierwszej świątyni

Tekst proto masorecki

tekst + znaki opisujące wymowę

Tekst Masorecki MT

Objaśniający i opisujący wymowę + utrwalający różnice

Lista rękopisów Biblii hebrajskiej

Pierwsza lista rękopisów Starego Testamentu w języku hebrajskim, sporządzona przez Benamina Kennicotta - opublikowana przez Oxford w dwóch tomach - zawierała listę **615 rękopisów**. Giovanni Bernardo de Rossi opublikował listę **731 rękopisów**.

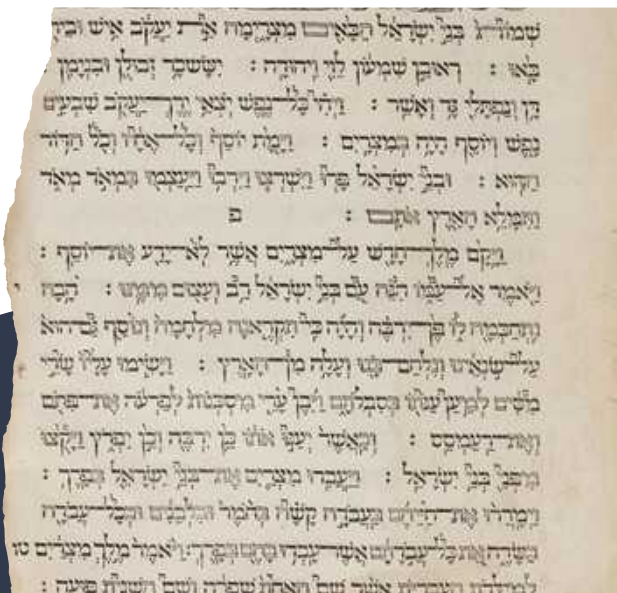

Dalsze odkrycia rękopisów w czasach nowożytnych
Odkrycie w **genize kairskiej** (ok. 1890 r.). w starej synagodze w Kairze znaleziono liczne rękopisy biblijne. **Qumran** (1947). Wśród zwojów znad Morza Martwego/ja Qumran znajduje się ponad 200 rękopisów biblijnych. Powstały one przed rokiem 70 n.e. W latach 1963–1965 w **Masadzie** odkryto kolejne 14 rękopisów.

Ustalenie najbardziej wiarygodnej wersji

Tekst Masorecki jest składający się z pięciu integralnie połączonych elementów opracowaniem:
baza spółgłosek, samogłosek, akcentów, podział tekstu
oraz wnikliwe komentarze.

Tekst Masorecki utrzuła różne wersje liter, różne wersje stosowanych słów, chroniąc tekst przed **harmonizacją**. Nie usuwa różnic ale opisuje inne wystąpienie?

Czy mamy tekst oryginalny?

Posiadamy informacje jaki był przebieg kopiowania manuskryptów, - powielanie różnych kopii.
Ponadto przekłady na inne języki wzmacniają ustalenie najbardziej wiarygodnej wersji dzięki **transliteracji brzmienia tekstu bazowego**.
Pojawianie się wariantów tekstów w różnych częściach świata – zachowuje w dalszym ciągu ten sens bazowy.

Zanim Stary Testament stał się księgą

Natchnienie do wypełnienia szczególnego zadania czy misji tekst Starego Testamentu oddaje poprzez zwroty: „**Bóg włożył do serca**”, „**napelnił duchem Bożym**”. Księga Wyjścia (Wj 35,30–34) wspomina, jak Bóg napelnił swoim duchem Besaleela, przełożonego rzemieślników budujących przybytek (**wajěmallē' 'ōtô rūah 'ēlōhîm**, co zaowocowało wielką sprawnością rzemieślniczą i zdolnością do przekazywania umiejętności innym. Podobnie Nehemiasz podejmuje wysiłek odbudowy Jerozolimy po tym, jak „Bóg włożył do jego serca” (‘élōhay nōtēn ‘el-liBBî ten zamiar (Ne 2,12; 7,5). Odróżnić należy zatem natchnienie proroków od samego natchnienia Pisma. Stary Testament nie stwierdza wprost, że księgi zawierające słowa proroków są natchnione, ale podkreśla, że duch był czynnie obecny w działalności i przepowiadaniu proroków (2 Sm 23,2; Oz 1,1; Jl 3,1–2 i in.).

W ten sposób pośrednio uwierzytelniony zostaje autorytet i natchnienie całej tradycji Pisma. Przekonanie to znalazło swoją kontynuację w nieugiętym stanowisku tradycji, która bezpośrednio przypisuje autorstwo ksiąg biblijnych osobom uznanym za natchnione: Mojżeszowi, Dawidowi, Salomonowi i innym prorokom.

Biblioteki starożytności

Dekret Cyrusa (aramejski) powrót z niewoli **aramejski**
(Ezd 6,3-5) i hebrajski (Ezd 1,2-4).

Praca nad tekstem

Kim są prawdziwi autorzy, którzy ułożyli swoje teksty w wyszukane kompozycje.

Warianty tekstowe – problem czy dowód uczciwości?

Ezechiasz

Uczniowie Ezechiasza

Zbiór

Król Salomon – przypisuje mu się autorstwo dwóch głównych zbiorów przysłów, twierdzi się, że wypowiedział ich aż 3000.

Inni mędrcy – nauki mędrców tzw. "słowa mądrych".

Agur i Lemuel – autorzy dwóch konkretnych fragmentów roz. 30 i 31 z księgi przysłów - przypisywane prorokom lub królom o tych imionach.

Ustalenie brzmienia tekstu

Redakcja

Według tradycji biblijnej (Księga Przysłów 25:1), dworzanie Ezechiasza brali udział w kompilacji i redakcji zbioru przysłów króla Salomona. W tym okresie krąg prorocki skupiony wokół Izajasza i Ezechiasza.

I to są przysłówia Salomona, przepisane przez ludzi króla judzkiego, Ezechiasza. Księga Przysłów 25:1

Reformy Jozjasza

Odnalezienie Księgi Prawa: Podczas prac remontowych w Świątyni Jerozolimskiej w 622 r. p.n.e., arcykapłan Chilkiasz odnalazł „Księgę Prawa”. Centralizacja kultu: Opierając się na tej księdze, Jozjasz przeprowadził gruntowną reformę, burząc lokalne sanktuaria i ołtarze na terenie całego kraju. Od tej pory jedynym legalnym miejscem składania ofiar stała się Świątynia w Jerozolimie.

Wydarzenie to jest powszechnie uważane przez historyków za moment uznania pierwszych oficjalnych zwojów - początek kanonu biblijnego.

Ustalenie kanonu tekstu

Należące do liczby. >> Nie należące do liczby.
jedno jest pewne - już nie pozostaniesz taki sam.

**Spisane pod natchnieniem Ducha
Świętego - Boga mają za autora. Orzeczono, że księga
ta nie brudzi rąk, tzn. nie jest święta. Albo, że księga ta
brudzi ręce, tzn. że jest święta.**

Główne kryteria kanoniczności

Napisane w świętym języku

Pochodzenie od prorockie

Miejsce powstania Palestyna

Użycie imienia Bożego

Zgodność z nauką Mojżeszową.

Ciągłość narracji historycznej

Kanon zbioru pism powstał
trzyetapowo.

Tora – prorocy – pisma

Chrześcijananie dzielili na cztery

Tora – Historia – Prorocy – Pisma

LXX

Tłumaczenie na grekę wprowadza jako
kontinuum księgi historyczne spisane po grecku

HEXAPLA

Tłumaczenia na grekę - wyodrębnianie różnic. Troska o ustalenie tekstu, o znalezienie dobrej kopii była rozpatrywana już w świecie starożytnym nie tylko przez hebrajczyków.

Heksapla Orygeneses powstała aby wyodrębnić różnice. Fragmenty w Septuagincie, których nie było w języku hebrajskim, oznaczono, fragmenty hebrajskie, których brakowało w Septuagincie, oznaczono, a brakujące fragmenty Septuaginty były uzupełniane, głównie z przekładu Teodocjana.

Pisma Hebrajskie

Biblia pierwszego Kościoła ST - czytana po grecku czy po hebrajsku?

Kanon pisma w ujęciu historycznym

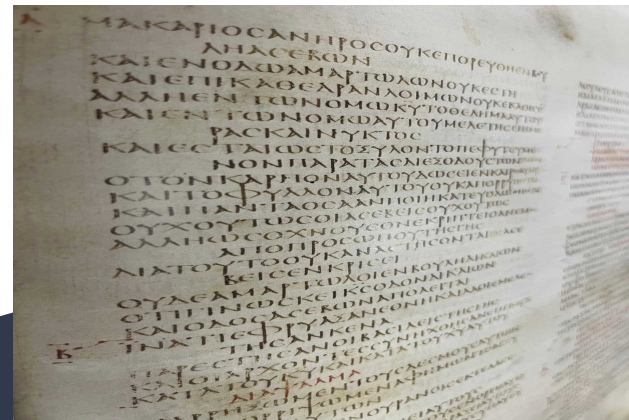
Klamry retoryczne: O krwi sprawiedliwego Abła przeczytamy w Księdze Rodzaju będącej pierwszą księgą kanoniczną, o krwi Zachariasza przeczytamy w 2 Kronik, która zamyka hebrajski kanon.

Mat 23:35 *Aby spadła na was wszelka krew sprawiedliwa przelana na ziemi, **od krwi sprawiedliwego Abła aż do krwi Zachariasza**, syna Barachiasza, którego zabiliście między świątynią a ołtarzem.*

O tym się mówi o tym się pisze

Jak jedna księga wypełnia całe życie człowieka.

Mat 23:35 Aby spadła na was wszelka krew
sprawiedliwa przelana na ziemi, **od krwi sprawiedliwego
Abla aż do krwi Zachariasza**, syna Barachiasza, którego
zabiliście między świątynią a ołtarzem.

Kanon Józefa Flawiusza – I wiek

„Niema u nas jakiejś niezmiernej liczby ksiąg, które by się z sobą nie zgadzały albo stały w sprzeczności. Jest ich tylko 22, a zawierają dzieje wszystkich wieków i słusznie uchodzą za boskie.

Pięć z nich pochodzi od Mojżesza, a obejmują prawa i dzieje ludzkości od początku aż do śmierci Mojżeszowej i ogarniają czas około trzech tysięcy lat. Od śmierci zaś Mojżesza aż do zgonu Artakserksesa, następcy Kserksesa na tronie perskim, prorocy, którzy przyszli po Mojżeszu, opisali historję swych czasów w 13 księgach. Pozostałe cztery księgi zawierają hymny ku czci [B]ożej i rady życiowe dla ludzi.

Od Artakserksesa aż do naszych czasów zostało wprowadzie wszystko spisane, nie jest to jednakowoż tak wiarygodne jak pisma poprzednie, bo nie przechowała się dokładna proroków sukcesja”

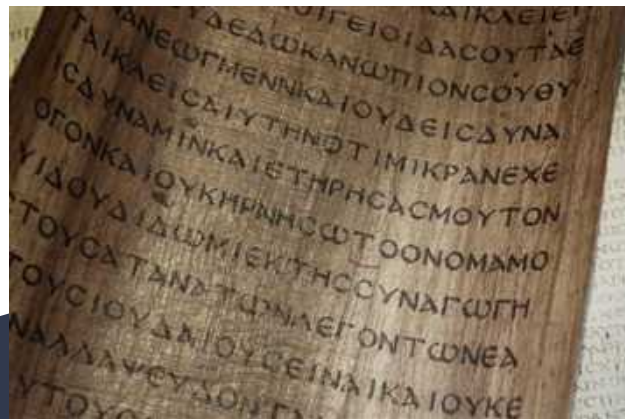
Kanon Melitona z Sardes – II wiek

Meliton, Onezymowi, Bratu, pozdrowienie.

Ponieważ często wyrażałeś życzenie, powodowany gorliwością dla Słowa Bożego, że pragniesz mieć wypisy z Zakonu i Proroków o Zbawicielu i całej wierze naszej, i że chcesz znać dokładnie liczbę i porządek ksiąg Starego Testamentu, postarałem się o to, by to zrobić. Znam Twoją gorliwość dla wiary i Twoją żądzę wiedzy, i wiem, że z miłości do Boga wśród walki o zbawienie wieczne, te sprawy nad wszystkie inne przekładasz. Otóż byłem na Wschodzie i dostałem się do miejsca, gdzie się to wszystko głosiło i działało; tam poznałem dokładnie księgi Starego Testamentu, a ich zestawienie Tobie posyłam: Oto ich tytuły: **Mojżesza ksiąg pięcioro: Genesis, Exodus, Numeri, Leviticus, Deuteronomium; Jezus Nawego, Sędziowie, Rut, cztery Księgi Królewskie [czyli dwie Samuelowe i dwie Królewskie – przyp. aut.], dwie Księgi Paralipomenów [I i II Księga Kronik], Psalmy Dawidowe, Przysłowia Salomonowe albo Księgi Mądrości, Ekklezjastes, Pieśń nad Pieśniami, Job, księgi prorocze Izajasza, Jeremiasza, Dwunastu Proroków w jednej księdze, Daniel, Ezechjel, Ezdrasz [Ezdrasz i Nehemiasz]. Z tych ksiąg sporządziłem wypisy, które na sześć ksiąg podzieliłem**

Kanon Orygenesesa – III wiek

Historii Kościelnej Euzebiusza z Cezarei, podający spis ksiąg Kanonu Starego Testamentu, podany przez Orygenes [186-253 r.n.e] – jednego z tzw. „przedniecejskich” Ojców Kościoła.

Kanon Grzegorza Nazjanzu – IV wiek

„Aby fałszywe księgi nie zwiodły twego umysłu – niemało jest bowiem złych pism – przyjmij ode mnie, druhu, listę uznaną [przez Kościół]. Ksiąg historycznych jest razem dwanaście najstarszej hebrajskiej mądrości: Pierwsza to [Księga] Rodzaju, potem Wyjścia, Kapłańska, Liczb i Powtórzonego Prawa. Potem Jozue, Sędziowie i ósma z kolei Rut, dziewiąta i dziesiąta, to Dzieje Królów i Paralipomena [3], a na końcu masz Ezdrasza. Ksiąg poetyckich jest pięć: pierwsza to Księga Hioba, potem Dawida i trzy Salomona: to Eklezjastes, Pieśń nad pieśniami, Przysłowia. Pięć jest też ksiąg o natchnieniu prorockim: w jednej księdze dwunastu proroków: Ozeasz, Amos, trzeci Micheasz, potem Joel, Jonasz i Abdiasz, Nahum, Habakuk, Sofoniasz, Aggeusz, Zachariasz, Malachiasz. Oto księga pierwsza. Druga to Izajasz, potem wezwany w kolebce Jeremiasz, Ezechiel i prorok łaski, Daniel. Wyliczyłem dwadzieścia dwie księgi Starego Przymierza, Tyle, co liter hebrajskich.”

Poemat o autentycznych księgach Pisma, I.1.12

Kanon Cyryla Jerozolimskiego – IV wiek

Cyryl Jerozolimski (315 – 386) jest jednym z wielu wczesnochrześcijańskich autorów, którzy do kanonu ksiąg Starego Testamentu nie zaliczali ksiąg deuterokanonicznych (które to on sam nazywa po prostu apokryfami). Oprócz Cyryla podobną opinię posiadali m.in.: Meliton z Sardes (II w. n.e.) [1], Hilary z Poitiers (ok. 315 – 367) [2], Atanazy Wielki (ok. 295 – 373) [3], Epifaniusz z Salaminy (ok. 315 – 403) [4], Grzegorz z Nazjanzu (ok. 330 – 389) [5], Rufin z Akwilei (ok. 345 – 411) [6], Hieronim ze Strydonu (347 – 420) [7], biskup Rzymu Grzegorz Wielki (540 – 604) [8], czy też Jan Damasceński (675 – ok. 749) [9], żeby tylko wymienić kilku.

Dla Cyryla jedynie 22 księgi Starego Testamentu są bożymi księgami. Podana przez niego lista jest zgodna z kanonem hebrajskim, z wyjątkiem dodatków do Jeremiasza. Cyryl mylnie uważał, iż Jeremiasz był ich autorem. Żadna z ksiąg deuterokanonicznych nie została wymieniona. Co więcej, biskup Jerozolimy ostrzega swoich słuchaczy przed tym, by nie czytali żadnych apokryfów oraz wyjaśnia, iż lista ta reprezentuje wiarę Kościoła.

Świadectwo Talmudu

*„Wraz ze śmiercią Aggeusza, Zachariasza i Malachiasza, proroków mniejszych, **Duch Święty przestał działać w Izraelu**”*
[Tos. Sotah 13,2: baraita w Bab. Joma 9b, Bab. Sota 48b i Bab. Sanhedrin 11a]

„Aż do tej pory [czasy Aleksandra Wielkiego] prorocy prorokowali w Duchu Świętym; od tego czasu nadstawcie uszu i słuchajcie mędrców” [Seder Olam Rabba 30]

„Ewangelie i księgi heretyków [chrześcijan] nie czynią rąk nieczystymi; Księgi Ben Siry [syna Syracha] i wszelkie inne księgi napisane od jego czasów nie są kanoniczne” [Tosefta Yadaim 3,5]

Euzebiusz z Cezarei

Urodzony. ok. 264, zmarł. ok. 340) – pisarz, teolog i historyk chrześcijański, biskup Cezarei w Palestynie od 313. Uczeń Pamfila z Cezarei, obrońcy twórczości Orygenesesa – jako wyraz oddania dla swego mistrza przyjął przydomek syn Pamfila pisze o kanonie:

„Z jaką się czcią odnosimy do naszych Pism, stwierdza ta okoliczność, że przez tyle wieków nikt do nich nic nie odważył się dodać, ani z nich ująć, ani w nich czegokolwiek zmienić. Każdy Żyd ma od najmłodszej młodości wpojoną wiarę, że to zasady Boże, że należy je zachować, i w razie potrzeby chętnie za nie życie poświęcić” [Contra Apionem I 38-42, cyt w: Euzebiusz z Cezarei, „Historia Kościelna”, WAM Kraków 1993, str 109-110]

Kanon palestyński

Uznawany przez judaizm i protestantyzm, składa się z 39 ksiąg. Charakteryzuje się nastawieniem na teksty oryginalnie napisane w języku hebrajskim i aramejskim.

Kanon aleksandryjski

Kanon aleksandryjski (**Septuaginta**): Uznawany w Kościele katolickim i prawosławnym, zawiera dodatkowo tzw. księgi deuterokanoniczne.

Całe Pismo

Całe Pismo przez Boga jest natchnione...

W przeciwieństwie do zachodniej retoryki klasycznej (grecko-rzymskiej), opierającej się na linearnej logice i sylogizmach, semicka retoryka biblijna komunikuje natchnienie poprzez symetrię, powtórzenia i koncentryczną strukturę tekstu.

Architektura koncentryczna

Boże natchnienie w tekstach semickich rzadko znajduje się na końcu wyводу (jak w kulturze Zachodu). Najważniejsze przesłanie, czyli "**głos Boga**", zakodowane jest w samym centrum tekstu.

W retoryce semickiej piękno i symetria formy literackiej nie służą pustej estetyce. Piękno struktury jest nośnikiem prawdy teologicznej. Odzwierciedla kosmiczny i moralny porządek Boga. Odbiorca, analizując tę harmonię, doświadcza duchowej pewności, że autorem kompozycji jest Duch Boga oddziałujący na ludzi.

Teoria Natchnienia

Istnieją różne teorie co do tego, w jaki sposób Biblia jest natchniona, NT sam w sobie zawiera tekst, że całe pismo jest natchnione.

Ten pogląd na Pismo Święte często określa się mianem inspiracji „słowo w słowo” lub **natchnieniem całkowitym.**

Rozpoznanie Bożego natchnienia w tekstach biblijnych opiera się na specyficznej strukturze literackiej, zwanej retoryką semicką (hebrajską), która udowadnia, że orędzie nie jest dziełem przypadku, lecz, Boskiego doprowadzenia do konkretnych wniosków.

Skuteczność słowa

Retoryka Ducha pozwala rozpoznać Boże działanie. Natchnienia Ducha Świętego jest zawsze spójne z Pismem Świętym.

Duch Święty nie posługuje się tylko racjonalną perswazją, ale przemawia językiem, który porusza wolę i emocje, dając **wewnętrzną pewność prawdy**.

Tekst pozbawiony sygnatury autora

Mamy koncepcję **natchnienia** zarówno jako zawładnięcia całą osobą, jak i drugą formę działanie piszącego pod Boże dyktando.

“Człowiek pisze to, co chciałby napisać, a potem okazuje się to tym, co Bóg chciał, aby było napisane”.

Moc tekstu – w ujęciu grecko rzymskim

Alegoria i sens ukryty

Decorum

Stosowność (decorum) jest centralnym pojęciem teorii stylów, którą w swoich pismach rozwinął Cyceeron. Językowy kształt wypowiedzi, jej styl, jest oceniany z punktu widzenia harmonii w stosunku do treści, osoby mówiącej i osoby odbiorcy.

Stosowność jest mierzona ważnością tematu, statusem społecznym mówcy, charakterem społecznym odbiorcy.

Układ językowy

Przy czym sposób mowy może być spontaniczny lub może to być wybór świadomy jako pierwotne przygotowania tekstu w formie pisanej.

Sugestywność stylu

Sugestywność osiąga się poprzez użycie specyficznych tropów i figur retorycznych, odpowiedniej struktury argumentacyjnej oraz innych środków językowych i pozajęzykowych, które służą do pełnienia funkcji ekspresywnej, impresywnej oraz poetyckiej.

Styl jako szczególny sposób **kompozycji** budowy tekstu jest obecny na płaszczyźnie językowej, jak również tematycznej.

Istnieją bowiem wypracowane schematy, modele i normy, które mają **charakter ponadindywidualny**. Styl pełni wobec tekstu funkcję integrującą, jest zasadą scalającą cały komunikat.

Stylistyki literacka

Normy spontanicznego wyboru, nie obliczonego na efekt, w odróżnieniu od stylistyki literackiej, która reprezentuje normy wyboru świadomego, mającego na celu wywołanie efektu”

Figury retoryczne pojawiają się wszędzie tam, gdzie ktoś chce nie tylko informować, ale **przekonać, wzruszyć lub skłonić do działania.**

Pragmatyka

Pragmatyka językowa mówi o znaczeniu, skuteczności, trafności mowy.

Pragmatykę językową i stylistykę tekstu pisanego jako dyscypliny pokrewne łączy pojęcie adekwatności, stosowności, skuteczności użytych środków językowych w stosunku do celu.

Illokucja

Illokucja, czyli instrukcja o tym, jak ma zostać wypowiedź odebrana przez odbiorcę, jako ostrzeżenie, namowa, nakaz itp.

Perlokucja

Perlokucja, czyli reakcja wywołana przez wypowiedź - reakcja ze strony odbiorcy. Mówi się tu raczej o wypowiedzi jako całości tak skonstruowanej, że jest adekwatna w stosunku do funkcji, którą ma pełnić, oraz że w takiej a nie innej formie jej skuteczność jest zagwarantowana.

Figury słowa

anafora - powtórzenie tego samego wyrazu lub wyrażenia na początku kolejnych wersów lub zdań. Buduje rytm, napięcie i poczucie nieuchronności. Przykład? "Bez serc, bez ducha, to szkieletów ludy" - powtórzenie "bez" tworzy efekt wyliczenia, które ciąży.

Epifora działa odwrotnie - powtarzamy wyrazy lub frazy na końcu kolejnych zdań. "Chcę żyć. Muszę żyć. Będę żył" - każde zdanie zamknięte tym samym akcentem semantycznym uderza mocniej, niż gdyby brzmiało inaczej. **Aliteracja** to celowe nagromadzenie tych samych głosek na początku wyrazów: "szumi szmelem szumiącym" - Leśmian był mistrzem tego zabiegu, który w poezji tworzy efekt muzyczny.

Paralelizm, czyli podobna budowa syntaktyczna sąsiadujących zdań, też tu należy - nadaje wypowiedzi wewnętrzną spójność i rytm, który **czytelnik wyczuwa nawet nieświadomiony**.

Tropy – obrazowość

metafora - zestawienie wyrazów, które tworzy nowe znaczenie poprzez analogię i skojarzenie. **Porównanie** robi coś podobnego, ale z wyraźnym łącznikiem ("jak", "jakby", "niby"): "rzucił się jak lew" - dwa człony połączone wprost, czytelna analogia. **Hiperbola** idzie w stronę wyolbrzymienia: "czekałem wieki", "morze łez", "góra problemów" - nikt nie myśli dosłownie, ale ekspresja działa. **Antyteza** zestawia przeciwstawne elementy i wyostreza różnice: "stary duchem, młody ciałem". **Ironia** odwraca sens - piszemy jedno, mamy na myśli coś przeciwnego, a czytelnik rozumie na podstawie kontekstu.

Warto jeszcze wymienić **metonimię** i **synekdochę**. Metonimia zastępuje jedno pojęcie innym, z którym jest w relacji przyczyny, skutku lub przynależności: "czytam Mickiewicza" zamiast "czytam dzieła Mickiewicza". Synekdocha to jej szczególny przypadek - całość zastępujemy częścią lub odwrotnie: "sto głów bydła" zamiast "sto sztuk". Obydwa zabiegi pojawiają się na tyle naturalnie, że często nie zdajemy sobie sprawy, że to w ogóle figury retoryczne.

Apostrofa i perswazja

Pytanie retoryczne to figura, na którą odpowiedź jest oczywista lub nie jest oczekiwana - zadajemy je, by skłonić do refleksji lub wzmocnić przekonanie. "Czy może być coś piękniejszego niż wolność?" - nikt nie czeka tu na odpowiedź. Pytanie retoryczne angażuje, zmusza do chwili zatrzymania, aktywizuje myślenie.

Apostrofa to bezpośredni, podniosły zwrot do osoby, bóstwa, abstrakcji lub pojęcia. "O śmierci, stara stróżko serc"

Hiperbola

Niewidzialna przesada: termin pochodzi z greki - *hyperbolē* oznacza "przesadę" lub "przekraczanie". W teorii literatury i retoryce hiperbola to środek stylistyczny polegający na świadomym wyolbrzymieniu lub - rzadziej - umniejszeniu cech, zjawisk, emocji albo sytuacji. Nie chodzi o kłamstwo, ale o celową przesadę, która wzmacnia ekspresję wypowiedzi. "Czekam na ciebie wieki", "morze łąz", "umarłem ze śmiechu" - to wszystko hiperbole. Dosłownie nieprawdziwe, emocjonalnie - bardzo celne. Przede wszystkim intensyfikuje: zamienia "bardzo smutny" na "zrozpaczony do szpiku kości", a "głośny" na "ogłuszający jak trzęsienie ziemi". Po drugie - uwydatnia emocje i silne przeżycia tam, gdzie zwykłe słowa byłyby zbyt blade. Po trzecie - może tworzyć efekt komiczny: celowa, absurdaalna przesada śmieszy ("Czekałem na ciebie dłużej niż trwała epoka lodowcowa").

Ironia

Ironia to środek stylistyczny polegający na celowej sprzeczności między dosłownym znaczeniem wypowiedzi a jej właściwym sensem. Innymi słowy - mówi się jedno, ma się na myśli coś przeciwnego, i liczy się na to, że rozmówca lub czytelnik to rozumie. Termin pochodzi od greckiego *eirōneía*, co oznaczało mniej więcej "udaną niewiedzę" lub "mówienie nie wprost".

W literaturze ironia jest czymś więcej niż tylko "powiedzenie czegoś na odwrót". To subtelny mechanizm, który wymaga od odbiorcy **aktywności** - trzeba zauważyć sygnały, odczytać kontekst, zrozumieć, że autor nie mówi wszystkiego wprost.

Warto zwracać uwagę na sprzeczność między dosłownym znaczeniem a kontekstem.

Inwersja

Inwersja szyk przestawny

Porównanie

Porównanie (łac. *comparatio*) to figura stylistyczna polegająca na zestawieniu dwóch zjawisk, przedmiotów lub postaci na podstawie wspólnej cechy. Celem porównania jest lepsze zobrazowanie właściwości opisywanego obiektu - poprzez zestawienie z czymś, co czytelnik dobrze zna lub łatwo sobie wyobrazić. Opis zyskuje dzięki temu konkretność i działa na wyobraźnię zamiast pozostawać abstrakcją. Mówiąc prościej: zamiast pisać "był silny", piszesz "był silny jak niedźwiedź" - i od razu wiadomo, o jakim rodzaju siły mowa.

Moc w ujęciu Semickim

Słowo nie wraca puste ale wykonuje swoją pracę. Powtórzone dwa razy - po dwakroć.

**Prz 11:1 Obrzydła dla Pana waga fałszywa,
upodobaniem Jego - ciężarek uczciwy.**

Rymy myśli i przesłanie w samym środku

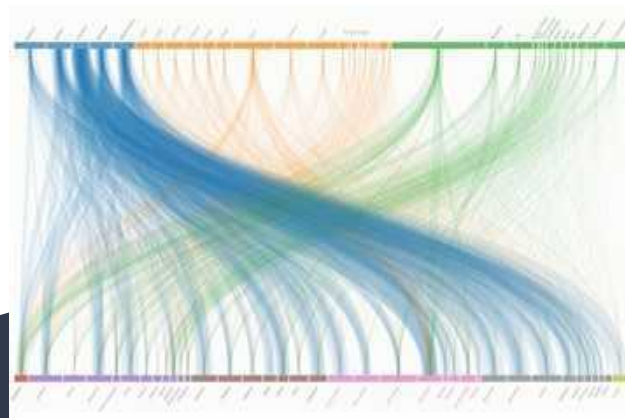
Architektura prawdy: Natchnienie w literaturze hebrajskiej **nie objawia się tylko w treści** (co zostało powiedziane), ale przede wszystkim w **architekturze tekstu** (jak zostało to ułożone).

Bóg posłużył się symetrią i powtórzeniem - tłumacz nie ma prawa tego „wyprostować”.

Lustra i kontrasty

Nagromadzenie odniesień i powtórzeń: symetrie są dowodem na to, **iż natchnienie obejmuje także formę literacką tekstu.**

Dla literatury hebrajskiej tekst nie jest „rozlany” – jest **wykuty**. Niszcząc symetrię, **niszczy się „odcisk palca” Boga na tekście.**

„Umiłowałem Jakuba, a Ezawa miałem w nienawiści”. Element szerokiej symetrii opartej na kontraście losów - to nie jest “prosta emocja”. Tekst używa struktury retorycznej, **by pokazać kontrast między Wybraniem a Odrzuceniem.**

Paralelizm semicki

– rytmika myśli

W retoryce semickiej (w tym w Starym Testamencie) porównania pełnią zupełnie inną funkcję niż w klasycznej retoryce greckiej czy rzymskiej. **Podczas gdy Grecy szukali precyzji pojęciowej i estetycznej harmonii**, starożytni Semici używali porównań dynamicznych, zmysłowych i silnie zakorzenionych w realiach Bliskiego Wschodu.

Retoryka semicka nie dążyła do abstrakcji – abstrakcyjne pojęcia (jak wierność, gniew, niestałość) tłumaczono za pomocą obrazów przyrody, rolnictwa, anatomii i życia codziennego. Upór i bunt narodu opisywano jako **„lud o twardym karku”** (Wj 32,9). To porównanie zapożyczone z rolnictwa – odnosi się do młodego, dzikiego wołu, który napina mięśnie szyi i odmawia poddania się pod jarzmo. Niewrażliwość sumienia i brak empatii opisywano obrazem: *„Zdejmie z ich ciała serce kamienne, a da im serce cielesne”* (Ez 11,19).

Mnemotechnika

Dlaczego Semici tak konstruowali wypowiedzi?

Mnemotechnika (Łatwość zapamiętywania): Stary Testament przez wieki funkcjonował w przekazie ustnym. Taki podwójny, „**zrymowany**” **rytm myśli i obrazów** był niezwykle łatwy do zakodowania w pamięci.

Efekt stereo: Jedno porównanie to obraz płaski. Zestawienie dwóch porównań w paralelizmie tworzy efekt trójwymiarowości – **słuchacz widzi teologiczne pojęcie** z dwóch różnych stron, co zmusza go do zastanowienia się nad tekstem.

Paralelizm semicki to klucz do zrozumienia całej poezji biblijnej. „**Od wnętrza do czynu**” - **krótkie, uderzeniowe frazy spotykają się w myślach człowieka**, oczekując na reakcję. Zapamiętane już nie dają człowiekowi spokoju.

Salomon

Autorem i zbieraczem mądrości w Księdze Kaznodziei (Kohelenta) jest król Salomon (utożsamiany z "Kaznodzieją"). Słynne określenie **"dał je jeden pasterz"** z Księgi Kaznodziei (12,11) odnosi się bezpośrednio do Boga, jako ostatecznego źródła wszelkiej mądrości i prawdy przekazywanej przez mędrców.

NT

Import z retoryki proroków.

Tradycja chrześcijańska

Chrześcijanie przejęli księgi żydowskie, korzystając głównie z ich greckiego tłumaczenia zwanego Septuagintą (LXX). Oficjalnego zatwierdzenia kanonu całego Starego Testamentu (wraz z Nowym) dla całego Kościoła dokonały lokalne synody w Hipponie (393 r.) oraz Kartaginie (397 r.).

Synod w Rzymie (382 r.)

Papież Damazy I zlecił św. Hieronimowi stworzenie jednolitego przekładu Pisma Świętego na łacinę (Wulgata). W tym samym roku synod rzymski ogłosił oficjalny wykaz ksiąg wchodzących w skład Biblii.

Synody w Hipponie (393 r.)

Z inicjatywy m.in. św. Augustyna zebrano i ostatecznie potwierdzono listę 73 ksiąg tworzących Biblię chrześcijańską.

Kartagina (397 r.)

Dekret synodalny kończył się uwagą, że w celu ostatecznego potwierdzenia tego kanonu należy skonsultować się z Kościołem za oceanem (w domyśle z biskupem Rzymu), ponieważ „takie właśnie księgi otrzymaliśmy od naszych ojców do czytania w Kościele”.

Exemplum

W retoryce biblijnej exemplum (przykład) to barwna opowieść, postać lub historyczne wydarzenie użyte jako dowód lub ilustracja prawdy moralnej. Służy ono rozbudzeniu wyobraźni, uwiarygodnieniu argumentu i skłonieniu odbiorcy do określonego działania lub refleksji. W Piśmie Świętym występuje w postaci zarówno rozbudowanych przypowieści, jak i krótkich odwołań do tradycji. Co pozwala się identyfikować z postawą opisywanej osoby.

A skąd to mamy

Od kiedy to mamy?

W jakiej formie mamy ?

Od kiedy to mamy?

חדר הסכרים במוזיאון רוקפלר
Scroll Room at the Rockefeller Museum

Kto to poukładał w jedna całość?

Kto to potwierdzał?

Co na to historia?

[illegible]

Tekst NT

Diatesaron

Harmonizacja 4 Ewangelii

Ze szkodą dla Ewangelii

A large, solid dark blue shape that starts from the bottom left corner and extends diagonally upwards towards the right, covering the lower half of the image.

Alegoreza

Marcion z Synopy

Marcjon to jednak przede wszystkim ten, który Stary Testament po przyjściu Chrystusa uznał za nieaktualny.

Znaczenie Marcjona dla formowania się kanonu Nowego Testamentu polega na tym, że dzięki jego działalności Kościół uświadomił sobie, iż nie wystarczy już powoływać się na pisma apostołskie, cytować je i czerpać z nich natchnienie dla wiary i naukę, jak żyć po chrześcijańsku, lecz należy opowiedzieć się, które z tych pism są normatywne dla Kościoła.

Począwszy od wystąpienia Marcjona z Synopy, coraz częściej spotykamy się z wypowiedziami formułującymi przekonanie Kościoła na temat kanonu Nowego Testamentu.

Kanon Muratoriego – 170 rok

Jeden z najstarszych zachowanych spisów ksiąg Nowego Testamentu – Kanon Muratoriego (ok. 170 r.) – powstał prawdopodobnie jako bezpośrednia, anty-marcjońska odpowiedź Rzymu. Jeden z najstarszych zachowanych spisów ksiąg Nowego Testamentu – Kanon Muratoriego (ok. 170 r.) – powstał prawdopodobnie jako bezpośrednia, anty-marcjońska odpowiedź Rzymu.

Zawartość dokumentu: Ewangelie: Tekst zaczyna się od środka zdania, które ewidentnie opisuje Ewangelię wg św. Marka, a zaraz potem wymienia Łukasza jako „trzecią księgę Ewangelii” oraz Jana jako czwartą. Listy Pawła: Wymienia 13 listów (do siedmiu kościołów oraz listy pasterskie). Dokument akceptuje List Judy oraz dwa Listy Jana. Księgi prorocze: Uznaje Apokalipsę św. Jana oraz... Apokalipsę Piotra (choć z adnotacją, że „niektórzy z naszych nie chcą, by ją czytano w kościele”).

Na liście brakuje Listu do Hebrajczyków, Listu Jakuba, 1 i 2 Listu Piotra oraz 3 Listu Jana.

Moc tłumaczeń

Tłumaczenia

„To, co lepiej rozumiemy, lepiej też wypowiadamy”

Odmienne zapatrywania

Wszyscy dawni interpretatorzy Pisma św., którzy nas wyprzedzili w Panu, tłumaczyli rzeczy albo niejasne, albo jasne. Jeśli niejasne, to czemu ośmieliłeś się roztrząsać po nich to, czego oni nie mogli wyjaśnić? Jeśli jasne, to niepotrzebnie chciałeś roztrząsać to, co nie mogło być przed nimi zakryte, przede wszystkim w wykładzie Psalmów, które Grecy przetłumaczyli w wielu tomach: pierwszy Orygenes, drugi Euzebiusz z Cezarei, trzeci Teodor z Heraklei, czwarty Asteriusz ze Skytopolis, piaty Apolinary z Laodycei, szósty Didymus z Aleksandrii. Znane są też dzieła różnych autorów obejmujące niewielką liczbę Psalmów, ale teraz mówimy o Psalmach jako całości. Na język łaciński zaś przełożyli Orygenes i Euzebiusza biskupi: Hfilary z Piktawium i Euzebiusz, a za pierwszym z nich poszedł też w niektórych wypadkach nasz Ambroży. Odpowiedz mi, dlaczego po tylu i takich tłumaczach w wyjaśnianiu Psalmów masz odmienne zapatrywania?

Hieronim korektor

- ♦ W Liście 106, 4 koryguje zastany werset Psalmu 7, 9: **„Prostuj przed obliczem moim twoją drogę”**. Można te słowa w jakimś sensie rozumieć, ale czytelnik musi w tym celu dokonać karkołomnych wysiłków. Skrupulatny tłumacz sięga do pięciu dostępnych mu przekładów greckich tego wersetu i jedynie w jednym z nich spotyka takie brzmienie. Sięga do oryginału hebrajskiego i sprawa jest zupełnie oczywista. Anonimowy tłumacz łaciński Psalterza, który Hieronim ma teraz poprawić, poszedł za jedną, wersją grecką. Wszystkie inne źródła, włącznie z hebrajskim, są zgodne. Poprawny tekst brzmi: „Prostuj przed obliczem twoim moją drogę”. Psalmista prosi, aby droga Pańska, ze swej natury prosta, stała się prosta także i dla proszącego. I czytający te słowa ma udział w prostocie, o którą prosi Psalmista, ... **no i droga interpretacji tych słów staje się prostsza...**

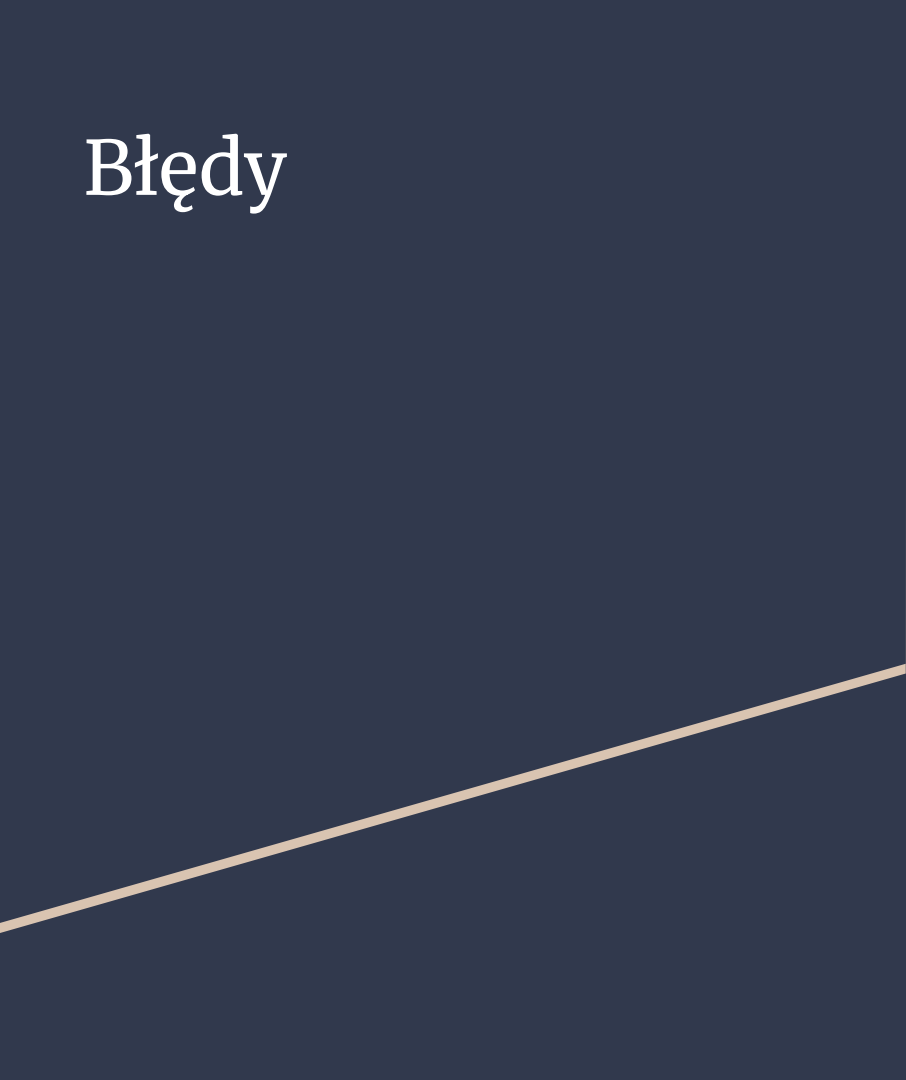
„To, co lepiej rozumiemy, lepiej też wypowiadamy”

- ◆ Za tłumaczeniem prosto z hebrajskiego był argument teologiczny: w Starym Testamencie znajdują się proroctwa, które jeszcze się nie spełniły za czasów Siedemdziesięciu (czyli przed Chrystusem), i ci dawni tłumacze ich nie rozumieli. Brak zrozumienia wpłynął zaś na błędne tłumaczenie z hebrajskiego na grekę.

W pełni rozumieją dawne proroctwa dopiero chrześcijanie i przy tłumaczeniu ksiąg starotestamentalnych biorą pod uwagę właśnie już spełnione proroctwa.

W przedmowie do Pięcioksięgu Hieronim tak się wyraził: „to, co lepiej rozumiemy, lepiej też wypowiadamy”.

Błędy

Spory o tłumaczenia

Spory o zrozumienie

Natchnienie przekładu

Spory o tłumaczenia tekstu

Zamiast Bibliografii

- ◆ Migrations of the Word of God. Francis Titelmans's Defence of the Vulgate
Migracje słowa Bożego, czyli obrona wartości Wulgaty według Franciszka Titelmansa, TOMASZ KAROL MANTYK, Instytut Historii Kościoła i Patrologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; e-mail: br.tomasz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3554-7079
- ◆ Ignacio Carbajosa *Verbo Divino* Hebraica veritas kontra auctoritatem Septuaginty. Czy istnieje tekst kanoniczny Starego Testamentu? TŁUMACZENIE ACADEMIA
https://www.academia.edu/53264333/Hebraica_veritas_versus_Septuaginta_auctoritatem_Existet_un_texto_can%C3%25B3nico_del_Antiguo_Testamento
- ◆ **Krzysztof Morta** Uniwersytet Wrocławski, **BLUSZCZ KONTRA DYNIA, CZYLI TRUDNE POCZĄTKI WULGATY, THEOLOGICA WRATISLAVIENSIA** t. 6. 2011

Zamiast Bibliografii cd.

- ◆ STANISŁAW KOZIARA * W STRONĘ RETORYKI O POSZUKIWANIU NOWYCH SPOSOBÓW OPISU DZIEDZICTWA BIBLIJNEGO W JĘZYKU POLSKIM, ROCZNIKI HUMANISTYCZNE Tom LXVI, zeszyt 6 – 2018
- ◆ PODRĘCZNIK RETORYKI HOMILETYCZNEJ Opracował i przygotował do druku ks. Grzegorz Jaśkiewicz, Wydawnictwo WAM Kraków 2010
- ◆ **WPROWADZENIE ANALIZA RETORYCZNA NOWA METODA EGZEGEZY BIBLIJNEJ**, Wydawnictwo WAM, 2001
- ◆ ks. Janusz Królikowski UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE: Jak powstała Wulgata i któremu tekstowi Pisma Świętego przysługuje to miano? Tarnowskie Studia Teologiczne 36 (2017) nr 1, s. 5–20, <http://dx.doi.org/10.15633/tst.2321>

Zamiast Bibliografii cd.

- https://www.thetorah-com.translate.goog/article/scrabal-marks?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=es&_x_tr_hl=es&_x_tr_pto=imgs#
- B. Klar, „Ben Asher”, Tarbiz 14 (1953): s. 156-173; Paul Kahle, Geniza w Kairze
- https://en.wikipedia.org/wiki/Sefer_Oklah_we-Oklah
- [Das Buch Ochlah W'ochlah, Massora : Frensdorff, S.: Amazon.de: Książki](#)
- Pdf: ["Das Buch Ochlah W'ochlah" by Salomon Frensdorff](#)
- Piotr Wasilewski: [Tłumaczenia i tłumacze Biblii](#). [w:] Starożytne wersje Biblii [on-line]. biblia.info.pl. [dostęp 2013-06-28].
- [Westminster Leningrad Codex - 1 Księga Mojżeszowa - Rozdział: 1](#)
- [M. Majewski, BERESZIT - Język Hebrajski Biblijny Dla Początkujących \(2011\) PDF](#)
- [Masora Biblii hebrajskiej – wprowadzenie w tematykę](#)
- <https://biblia.wiara.pl/doc/423612.Wprowadzenie-do-hebrajszczyzny-biblijnej>
- [DELET -masora i masoreci – DELET](#)
- [A Wandering Bible: The Aleppo Codex](#)
- Tło społeczno-religijne i stabilizacja Emanuel Tov

Appendix

Księga Jeremiasza: dwa wydania. Zaczniemy od jednego z najjaśniejszych przykładów, choć o nieco wyjątkowym charakterze, w tekstowej historii ST. To jest księga Jeremiasza. W greckiej wersji LXX czytany tekst jest o 1/7 krótszy niż ten, który znajdujemy w rękopisach hebrajskich, którymi posługiwali się Żydzi. Jest to już dziwne, jeśli mówimy o tłumaczeniu, które zwykle jest nieco dłuższe niż tekst oryginalny (ze względu na techniki tłumaczeniowe). W rzeczywistości w omawianym przypadku różnic nie można przypisać błędom tłumacza lub kopisty. Nie chodzi tu o słowa czy pominięte wiersze, być może z powodu zamieszania. Czasami brakuje całych fragmentów (np. TM 33:14-26 lub 39:4-13, których brakuje w LXX). W innych przypadkach brakuje wyrażen wprowadzających określony fragment (np. Jer 2:1-2a i 27:1, które wprowadzają wyrocznie w TM, brakuje w wersji greckiej). Różnice dotyczą jednak nie tylko treści. W LXX panuje inna organizacja przetłumaczonego materiału. Wyrocznie przeciw narodom, które w tekście hebrajskim zamykają księgę, w LXX umieszczone są pośrodku, po rozdziale 25: 1. Najprawdopodobniej mamy do czynienia z dwoma różnymi wydaniem Księgi Jeremiasza. Wydaje się, że grecka wersja LXX przetłumaczyła krótsze hebrajskie wydanie Księgi Jeremiasza, z inną kolejnością części materiału.